

Ikäihmisten yliopisto toiminnan kenttänä

Hanna Ojala: Opiskelemassa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa. Tampere University Press, Tampere 2010. 406 s. ISBN 978-951-44-8279-3

Hanna Ojalan väitöskirja *Opiskelemassa tavallaan* on feministisestä koulutustutkimuksesta ja yhteiskuntatieteellisestä kulttuuritutkimuksesta ammentava analyysi opiskelusta ikäihmisten yliopistossa. Tutkimus sijoittuu paitsi väittelijän oppialan aikuiskasvatustieteen myös naistutkimuksen tai laajemmin feministisen tutkimuksen ja sosiaaligerontologian aloille, ja se on esimerkki *par excellence* monitieteisestä väitöskirjasta.

Tutkimuskysymyksillä tartutaan siihen, miten naiset hakeutuvat opiskelemaan ikäihmisten yliopistoon ja miten opiskelu liittyy naisten elämäntilanteeseen. Yleisemmin tutkimuksessa kysytään, ”miten toimijuus muotoutuu ikäihmisten yliopisto-opiskelussa” ja ”miten sukupuoli, ikä ja yhteiskuntaluokka kytkeytyvät toimijuuteen”. Kysymysten kantamisessa tematiikoissa on sosiologille paljon kiinnostavaa tarttumapintaa.

Ojalan tutkimusaineisto koostuu haastatteluista, dokumenttiaineistosta ja hänen omista havainnoistaan ikäihmisten yliopistosta. Ojala haastatteli kuutta Tampereen yliopiston ikäihmisten yliopistossa keväällä 2002 opiskelutta naista, kutakin kolme ker-

taa. Näiden syvähaastattelujen lisäksi haastatellut tuottivat muuta tietoa muiden muassa pitämällä päiväkirjaa ja kirjallisilla tehtävillä (elämänviiva ja kokemusasteikko). Ojala on toiminut itse kurssi-sihteerinä, suunnittelijana ja tuntiopettajana ikäihmisten yliopistossa. Omat kokemukset ovat vaikuttaneet paitsi haastatteluaineiston keräämiseen myös aineiston analyysiin, mitä suhdetta teoksesa puretaan auki perusteellisesti.

Metodologian kannalta Ojalan väitöskirja on nautinnollista luettavaa. Hän yhdistää erittelysään sisällön- ja diskurssianalyysia kysyen, mitä ja miten ”asioista, ilmiöistä, paikoista, itsestä, sosiaalisista suhteista ja yhteisöistä” sanotaan. Lisäksi hän tarkastelee sitä, missä yhteydessä ja kontekstissa asioita puhutaan todeksi. Tähän analyysiin Ojala yhdistää teoreettisen analyysin, jossa keskiössä ovat toimijuus, ikä, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka. Näitä tutkimuksessa lähestytään sekä vuorovaikutuksen materiaalisena että diskursiivisen kehyksen kautta. Ojala esittää, että “[e]rityisesti koettua toimijuutta, siis toimijuuden tuntoa, ei voi ymmärtää ilman materiaalista kontekstia” (s. 93). Tällä kannanotolla Ojala paikantaa it-

ensä feministiseen kulttuurintutkimukseen, jossa toiminnan ajatellaan muodostuvan aina tiettyissä käytännöissä, ajassa ja paikassa. Lisäksi opiskelu on osa muuta elämää ja arkea.

Toimijuus on paitsi tutkimuksen kohde myös sen keskeinen käsite. Vastaväittäjä, sosiologian professori Jyrki Jyrkämä avasi väitöstilaisuudessa keskustelua erityisesti toimijuuden käsitteen kautta. Jyrkämä kysyi, eikö diskurssianalyysin tilalle voisi introdusoida toimijuusanalyysin. Itseäni kiinnostavin toiminta ja sen analyysi liittyvät itse haastattelutilanteeseen, jossa Ojala sanoi sekä jakavansa haastateltujen kanssa kokemuksia ja tietoa toiminnasta yliopistossa että haastavansa haastattelussa synnytettyä tietoa. Haastamisella voi Ojalan mukaan vieraannuttaa tutun ympäristön ja tarkata sitä uudelta positiosta. Tällaisella otteella tutkimuksen tekijä ja siihen osallistuva haastateltu neuvottelevat ja tuottavat yhdessä tietoa analyysia varten, mikä korostaa tutkimuksen sisäistä vuorovaikutusta. Tutkija ja haastatellut ovat osa samaa materiaalisuutta, diskurssia ja tiedontuotannon prosessia. Oletettava on, että myös tutkija itse haas-

tetaan syvähaastatteluissa tarkastelemaan omia lähtökohtiaan ja paikantamaan niitä tilanteittain, kuten Ojala paikoin tekeekin.

Analyysi on jaettu neljään lukuun, joissa käsitellään elämäntulkua ja tuloa ikäihmisten yliopistoon, oman opiskelija-toimijuuden määrittelyä, tilallisuutta ja ruumiillisuutta sekä toimijuutta yliopiston ulkopuolella eli sitä, miten omasta opiskelusta kerrotaan (olla kertomatta), ja miten muut siihen suhtautuvat. Tuloksiksi saadaan, että naiset suhtautuvat koulutukseensa sekä kiitollisuuden että toiseuden tuntein. Ikäihmisten keskinäinen yhteisö, joka on nimenomaan naisten yhteisö (80% opiskelijoista on naisia), oli haastatelluille naisille tärkeä. Omaksi nimetty opiskelu on Ojalan mukaan vahvan toimijuuden tavoittelua ja ylläpitämistä. Tästä huolimatta naiset tuottivat eroa ”oikeiden” opiskelijoiden ja muiden opiskelijoiden välillä. Tähän tulokseen yhtäältä liittyy myös kirjan nimi: ikäihmisten yliopistossa ollaan ”tavallaan” opiskelemassa. Toisaalta tekijä vihjaa nimellä siihen, että ei ole yhtä ainoaa oikeaa tapaa opiskella (ikäihmisten) yliopistossa. Naisten toimijuuden tuntoa näytti vahvistavan erityisesti seminaariopiskelu.

Vanhat naisopiskelijat kertoivat, miten heidän lävitseen joskus katsotaan yliopiston tiloissa ja miten he toisinaan tuntevat poikkeavansa muusta ympäristöstä, esimerkiksi kahvilassa. ”[V]anhaksi vähäpätöiseksi naiseksi nähty-

nä tuleminen häpeä kärsitään yksin” (s. 277). Kokemukset kytkeytyvät myös yhteiskuntaluokkaan yliopiston tiloissa. Keskiluokkainen, korkeasti koulutettujen tila on omiaan herättämään pohdinnat omasta asemasta, mikä konkretisoituu Ojalan mukaan usein formaalin koulutuksen (tai sen puutteen) kautta. Luokka-asema on myös paikkaan kiinnittyvää jatkuvuutta ja tuttuutta (ja kodin tuntua), kuten Ojala esittää, eikä akateemisen maailman ”kynnyksen yli” ole välttämättä helppo astua. Luokkaa Ojala lukee myös tunteiden kautta kysyen, ”miten luokkaan liittyvät erottelut tuottavat tunteita ja toisaalta miten tunteiden välityksellä tuotetaan luokkaa ja siihen liittyviä erotteluja” (s. 292).

Ojala avaa mielestäni oivasti yhteiskunnallista suhdetta luokkaan, ikään ja sukupuoleen menemällä ikään kuin toimintaan sisälle: toimijan tuntoihin ja toiminnan mieleen. Vaikka keskiluokkaisen opiskelijan toimijuus jäisi saavuttamattomaksi, sitä ei kuitenkaan Ojalan mukaan haasteta. Syynä saattaa olla se, että jo pelkkä tunnustettavana toimijana, yliopisto-opiskelijana oleminen edellyttää naisilta siinä määrin voimavaroja, että vastarintaan ei ole mahdollisuuksia. On huomattava, että jotkut naiset jättävät kertomatta osalle ystävistään yliopisto-opinnoistaan, koska pelkäävät muiden ihmettelyä. Ojalan sanoin he pitävät opiskelija-toimijuutensa ”kaapissa”. Samalla he kuitenkin myös

vahvistavat *omaa* toiminnan tilaansa. Mitä tulee sukupuoleen, naisyhteisössä opiskeleminen on paitsi rikkaus myös asia, josta ei tehdä numeroa tai jota ei erityisesti haluta kommentoida. Ojalan mukaan naiseus ehkä mielletään pikemminkin yksityiselämän, kodin ja perheen asiaksi kuin yliopistossa erityisen merkittäväksi asiaksi. Jos opiskelun rinnastaa palkkatyöhön, samantapaisia tuloksia on saatu työelämäntutkimuksessa (ks. esim. Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi (toim.), *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*).

Olen edellä esittänyt vain muutamia, mielestäni keskeisiä tuloksia Ojalan tutkimuksesta. Olen ohittanut monia kiinnostavia asioita, kuten muiden muassa feminististä tietoteoriaa käsittelevän post-standpoint –keskustelun. Teorian ja analyysin taitava yhteen punominen olisi mahdollistanut tekijälle ainakin yhden tutkimuskysymyksen ”toimijuusanalyysin” prosessista. Itse aion käyttää opetuksessa Ojalan analyttisen prosessin kuvausta, jossa hän tukeutuu Suvi Ronkaisen tekemään kolmijakoon analyysistä, luennasta ja tulkinnasta. Hyvin kirjoitettua monitieteistä väitöskirjaa on helppo suositella lukemiseksi opiskelijoille ja tutkija-opettajille – ikään, sukupuoleen ja yhteiskuntaluokkaan katsomatta.

Kirsti Lempiäinen